

อุบาสกในพระไตรปิฎก

พระมหาอวิธ เตชะคำ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สาขาวิชาบาลี-สันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2540

ISBN 974-698-330-2

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

LAYMAN IN BUDDHIST CANONICAL TEXTS

Phramaha thawin techakam

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for The Degree of Master of Arts in Pali and Sanskrit

Department of Eastern Languages

Graduate School

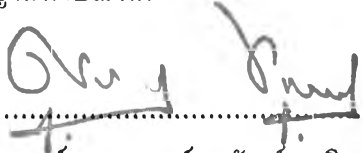
Chulalongkorn University

Academic Year 1997

ISBN 974-638-330-2

หัวข้อวิทยานิพนธ์	อุบาสกในพระไตรปิฎก
โดย	พระมหาดวิไล เตชะคำ
ภาควิชา	ภาษาตะวันออก
อาจารย์ที่ปรึกษา	อาจารย์ ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฐานิสร์ ชาครัดพงศ์

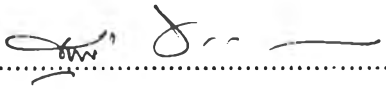
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

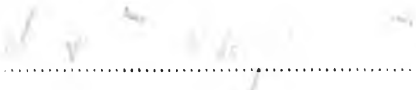

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ศุภวัฒน์ ชุตินวงศ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศนีย์ สิ้นสกุล)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ)

.....คณาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฐานิสร์ ชาครัดพงศ์)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬหการ)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

พระมหาดิวลิ เคะชะคำ : อุบาสกในพระไตรปิฎก [LAYMAN IN BUDDHIST CANONICAL TEXTS] อ.ที่ปรึกษา : ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ, อ.ที่ปรึกษาร่วม : ผศ. ฐานิสร์ ชาติรัตพงษ์, 124 หน้า. ISBN 974-638-330-2

วิทยานิพนธ์นี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการบรรลุมรรคผล บทบาทและแนวความคิดของอุบาสก ในสมัยพุทธกาล ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

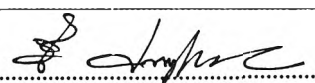
ผลการวิจัยพบว่า อุบาสกมาจากคนทุกวรรณะที่ศรัทธาเลื่อมใสพระรัตนตรัยแล้วประกาศตนว่า นับถือพระรัตนตรัย อุบาสกบางกลุ่มสามารถบรรลุมรรคผลได้เหมือนบรรพชิต คือเมื่อได้พบพระพุทธเจ้า หรือพระสาวกได้ฟังพระธรรมเทศนา โดยมากได้แก่เรื่องอนุพุทธพิกขาและอริสัจ 4 แล้วตั้งใจบำเพ็ญเพียร ก็สามารถบรรลุมรรคผลได้ อรรถกถาอธิบายเพิ่มเติมว่า เหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้อุบาสกบรรลุมรรคผล คือ เคยบำเพ็ญบารมีมาตั้งแต่อดีตชาติ ตั้งจิตปรารถนา ทำบุญสำคัญไว้และชวนชวายเป็นเพื่อนบรรลุมรรคผลในปัจจุบันชาติ

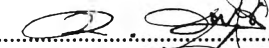
อุบาสกคือผู้นับถือเลื่อมใสพระรัตนตรัยเป็นเบื้องต้นและตั้งใจดำเนินชีวิตให้สมบุรณ์ตามคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นเบื้องปลาย อุบาสกยังมีบทบาทส่งเสริมพระพุทธศาสนาหลายประการ คือ อุปถัมภ์ บำรุงพระสงฆ์ สร้างเสนาสนะ ถวายวัตถุ มีส่วนในการชำระอธิกรณ์และประกาศเผยแผ่คำสอน เป็นต้น

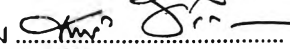
ภาควิชา ..... ภาษาตะวันออก .....

สาขาวิชา ..... ภาษาบาลี-สันสกฤต .....

ปีการศึกษา ..... 2540 .....

ลายมือชื่อนิติ ....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา ....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ....

C710672 : MAJOR PALI AND SANSKRIT
KEY WORD: LAYMAN / BUDDHIST / CANONICAL TEXTS

PHRAMAHA THAWIN TECHAKAM : LAYMAN IN BUDDHIST CANONICAL TEXTS.
THESIS ADVISOR : BANJOB BANNARUJI, Lt, Ph.D. THESIS COADVISOR :
ASSIST. PROF. THANIT CHAKARATAPONGSE. 124pp. ISBN 974-638-330-2

This thesis a study of the religons adherent well as roles and
thought of Upāsaka [Buddhist Layman] as reported in the Buddhist Scriptures.

The research shows that Upāsakas came from all castes. They were
originally non-Buddhists, but were converted and became Buddhist by means of
listening to the Dharma which were in most cases the Anupubbhikathā and the
Four Noble truths, preached either by the Buddha or his disciples. They could
also entered the path and attained higher religious goal. The Commentaries
state that the attainment was achieved through the Upāsaka moral and ethical
perfection as well as his resolution in his previous life together with his
efforts in the present life.

One begon One's life as an Upāsaka by professing One's faith to the
triple Gem and fulfilled One's life as a Buddhist in practicing the Dharma.
Upāsakas also played an important role in promoting the Faith by sponsoring
monks erecting monasterias, assisting in the settement of dispute on Vinaya
rules and spreading out the good faith.

ภาควิชา..... ภาษาคะวินออก.....

สาขาวิชา..... ภาษามาตี-ต้นสกคต.....

ปีการศึกษา..... 2540.....

ลายมือชื่อนิสิต.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงด้วยดีเนื่องจากผู้วิจัยได้รับความเมตตาและกำลังใจจากอาจารย์ที่ปรึกษาทั้ง 2 ท่าน คือ อาจารย์ ร.ท. คร.บรรจบ บรรณรุจิ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ฐานิสร์ ชาศรีคพงศ์ ที่ได้กรุณาในการให้คำแนะนำและตรวจแก้วิทยานิพนธ์มาด้วยดีตลอดมาและสอนวิชาความรู้ด้านภาษาบาลีให้อีกด้วย ผู้วิจัยซาบซึ้งในความเมตตาของท่าน จึงขอขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณคณาจารย์อีกหลายท่านที่ได้ประสาทวิชาความรู้ในด้านต่าง ๆ ให้แก่ผู้วิจัยจนเกิดความเข้าใจในหลักวิชาการได้ดียิ่งขึ้น จึงขออนุญาคกล่าวนามท่านไว้ในที่นี้ด้วยความเคารพ คือ

ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี เข้มมั่นคง ผู้ให้ความรู้ในวิชาการคตินิยมและวิธีการแปลภาษาบาลีและสันสกฤตได้อย่างกะทัดรัดเหมาะสม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปราณี หาพานิช ผู้ให้กำลังใจในการทำวิจัยเป็นอย่างดีได้สอนให้รู้จักการวิเคราะห์คำภีร์ภาษาสันสกฤตอย่างเป็นระบบ และสั่งสอนวิชามานวธรรมศาสตร์และวิชาปรากฏต จนเกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทัศนีย์ สนิสกุล ผู้ให้ความรู้วิชาสันสกฤตเบื้องต้นได้อย่างแจ่มแจ้งทำให้ผู้วิจัยสามารถนำไปเป็นพื้นฐานในการศึกษาเปรียบเทียบภาษาบาลีได้สะดวกขึ้น

อาจารย์ดร.ประพจน์ อิศววิรุฬหการ ผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาวิชาภาษาบาลี-สันสกฤตขั้นสูง และสอนในการวิเคราะห์ศัพท์ให้จนเกิดความชำนาญขึ้น

นอกจากคณาจารย์ดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยขอขอบคุณบุคคลเหล่านี้ที่ทำให้ผู้วิจัยสามารถทำงานการวิจัยได้สำเร็จตามเป้าหมาย คือ

เจ้าหน้าที่ศูนย์คอมพิวเตอร์มหาวิทยาลัยมหิดล ที่ได้กรุณาช่วยเหลือในการค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยให้ด้วยดีมาตลอด

เจ้าหน้าที่บรรณารักษ์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุกท่านที่ได้เอื้ออำนวยความสะดวกในการค้นข้อมูลเป็นอย่างดี

กัลยาณมิตรทุกท่านที่มีส่วนช่วยในการทำงานวิจัยให้สำเร็จลงด้วยดี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
บทที่	
1. บทนำ.....	1
ความเป็นมาของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
วิธีดำเนินการวิจัย.....	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	2
2. ความหมายและวิธีประกาศคนเป็นอุบาสก.....	3
ความหมายของคำว่า อุบาสก.....	3
วิเคราะห์ความหมายของคำว่า อุบาสกที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา.....	5
ความหมายของคำว่า มหาอุบาสก.....	8
ประวัติและลักษณะการนับถือพระรัตนตรัยของอุบาสก.....	9
คุณธรรมที่สำคัญของอุบาสก.....	13
สถานะทางสังคมของอุบาสก.....	15
อุบาสกกับตำแหน่งเอกทัตตะ.....	19
ภูมิหลังของอุบาสก.....	21
3. การบรรรุธรรมของอุบาสก.....	36
ความหมายของคำว่า การบรรรุธรรม.....	36
ระดับการบรรรุธรรม.....	37
ระดับของผู้บรรรุธรรมกับกิเลสที่ละได้.....	38
ธรรมที่สนับสนุนการบรรรุธรรม.....	39
การศึกษาเพื่อการบรรรุธรรม.....	44
การปฏิบัติเพื่อการบรรรุธรรม.....	46

ลักษณะของผู้บรรพชา.....	48
การบรรพชาที่สัมพันธ์กับภูมิหลัง.....	50
ลักษณะการบรรพชาของอุบาสก.....	51
องค์ประกอบอื่น ๆ ที่สนับสนุนให้บรรพชา.....	62
ก. การตัดปลีโพธิ.....	62
ข. การแสวงหากัลยาณมิตร.....	63
ค. การมอบคน.....	64
ง. ได้กรรมฐานที่ถูกอุปนิสัย.....	65
จ. ได้สิ่งที่เป็นสัปปายะ.....	66
วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า.....	67
4. บทบาทของอุบาสกในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา.....	71
1. บทบาทในการอุปถัมภ์พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา.....	71
1.1. บทบาทในการถวายภัตตาหารเป็นประจำ.....	71
1.2. บทบาทในการถวายสิ่งของอุปโภคและยารักษาโรค.....	73
2. บทบาทในการช่วยเหลือพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคง.....	74
2.1. บทบาทในการสร้างเสนาสนะและถาวรวัตถุ.....	74
2.2. บทบาทในการชำระอธิกรณ์และปัญหา.....	76
2.3. บทบาทในด้านการแสดงธรรมและช่วยเหลือแม่คำสอน ของพระพุทธศาสนา.....	79
2.4. บทบาทในการชักนำคนไปวัดเพื่อฟังธรรม.....	81
2.5. บทบาทในด้านการทูลขอให้มีพุทธานุญาติ.....	82
2.6. บทบาทในด้านการช่วยเหลือสังคม.....	85
5. วิเคราะห์แนวความคิดเรื่องอุบาสกในพระพุทธศาสนา	
และวิธีการดำเนินชีวิต.....	88
ความเป็นมาของแนวความคิดเรื่องอุบาสก.....	88
ก. ความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย.....	89
ข. ความประสงค์จะมีชีวิตที่สมบูรณ์ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา.....	94
อาชีพของอุบาสก.....	96
คุณสมบัติของอุบาสก.....	98
ความวิบัติของอุบาสก.....	99

การดำเนินชีวิตของอุบาสก.....	100
ก. การทำชีวิตให้สะอาด.....	101
ข. การเตรียมพร้อมเพื่อกำรงชีวิตที่ศรัทธา.....	101
ค. การปฏิบัติตนต่อผู้อื่น.....	104
การดำเนินชีวิตของอุบาสกในสังคมปัจจุบัน.....	105
6. สรุปและข้อเสนอแนะ.....	108
สรุป.....	108
ข้อเสนอแนะ.....	111
รายการอ้างอิง.....	112
ภาคผนวก.....	117
ภาคผนวก ก.....	117
ภาคผนวก ข.....	123
ประวัติผู้วิจัย.....	124

คำชี้แจงเกี่ยวกับการใช้อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

พ. จุ.	จุฬาทกนิกาย จุฬานิทเทศ
พ. ธ.	จุฬาทกนิกาย ธรรมปท
พ. ปฎิ.	จุฬาทกนิกาย ปฏิสนธิทามคค
พ. เปต.	จุฬาทกนิกาย เปตวคค
พ. ม.	จุฬาทกนิกาย มหานิทเทศ
พ. อิติ.	จุฬาทกนิกาย อิติวุตคค
ที. ปา.	ทีฆนิกาย ปาฎิกวคค
ที. ม.	ทีฆนิกาย มหาวคค
ที. ส.	ทีฆนิกาย สัตขนรคค
ที. อ.	ทีฆนิกาย อฎฐกถา
ธ. อ.	ธมมปทฎฐกถา
ม. มุ.	มชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ม. ม.	มชฌิมนิกาย มชฌิมปณณาสก
ม. อุ.	มชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก
ม. อ.	มชฌิมนิกาย อฎฐกถา
มจล.	มจลคคตปิณี
มิลินท.	มิลินทปณหา
วินย. จุ.	วินยปิฎก จุลทวคค
วินย. ฎีกา.	วินยฎฐกถา ฎีกา
วินย. มหา.	วินยปิฎก มหาวคค
วิสุทฐิ.	วิสุทฐิมคค
วิสุทฐิ. ฎีกา.	วิสุทฐิมคค มหาฎีกา
วินย. อ.	วินย อฎฐกถา
ส. ขนุ.	สตัคคตนิคาย ขนุรวารวคค
ส. ม.	สตัคคตนิคาย มหาวารวคค
ส. สคาถ.	สตัคคตนิคาย สคาถวคค
ส. สห.	สตัคคตนิคาย สหายนวคค
สงคห. ฎีกา.	อภิธมมคตสงคห ฎีกา
ส. อ.	สตัคคตนิคาย อฎฐกถา
อง. เอกก.	องกคคตนิคาย เอกนิปาต

อจ. เอกก.	อจกศุครนิกาย เอกนิปาต
อจ. ทุก.	อจกศุครนิกาย ทุกนิปาต
อจ. ติก.	อจกศุครนิกาย ติกนิปาต
อจ. จตุกก.	อจกศุครนิกาย จตุกกนิปาต
อจ. ปญจก.	อจกศุครนิกาย ปญจกนิปาต
อจ. สตตก.	อจกศุครนิกาย สตตกนิปาต
อจ. อฎฐก.	อจกศุครนิกาย อฎฐกนิปาต
อจ. ทสก.	อจกศุครนิกาย ทสกนิปาต
อจ. อ.	อจกศุครนิกาย อฎฐกถา
อภิ. วิ.	อภิธมฺมปิฎก วิภงฺก
อภิ. ส.	อภิธมฺมปิฎก ธมฺมสงฺคณี
อภิ. อ.	อภิธมฺม แอฎฐกถา
อภิธานป. ฎีกา.	อภิธานปทีปิกาฎีกา

คำอธิบาย

คัมภีร์พระไตรปิฎกที่ใช้ตัวเลขตามหลังอักษรย่อคัมภีร์ 3 ชุด บอกถึง เล่ม ข้อ และ หน้า ตามลำดับ ตัวอย่างเช่น อจ. จตุกก. 21 / 170 / 212 หมายถึง อจกศุครนิกาย จตุกกนิปาต เล่มที่ 21 / ข้อ 170 หน้า 212

คัมภีร์อรรถกถาที่ใช้ตัวเลขตามหลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ 2 ชุด บอกถึง เล่ม และ หน้า ตามลำดับ ตัวอย่างเช่น อจ. อ. 2 / 447 หมายถึง อจกศุครนิกาย อฎฐกถา เล่มที่ 2 หน้า 447

อักษรย่อที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้ตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต).